

Toekomst notariaat

Doordenk implicaties

Tijdens de regiobijeenkomsten werd er, met het werkboek van oud-notaris Christiaan Stokkermans in de hand, volop gedroomd over de toekomst van het notariaat. Ook gaf een (notarieel) hoogleraar bij elke bijeenkomst commentaar op de voorstellen uit het werkboek. In *Notariaat Magazine* vertellen ze kort de kern van hun betoog.

| BEELD Truus van Gog

Pim Huijgen (Universiteit Leiden)

‘Het KNB-bestuur heeft meer dan een jaar geleden Christiaan Stokkermans gevraagd een uitvoerig rapport te schrijven met een visie op de toekomst van het notariaat. Mij is in dit verband niets gevraagd, maar nu is verzocht kort ook een visie op de toekomst van het notariaat te geven. Dat is natuurlijk onmogelijk; niettemin wil ik proberen enkele opmerkingen over de – mijns inziens gewenste – toekomstige ontwikkeling van het notariaat te schetsen.

Van het “rapport-Stokkermans” valt in ieder geval op dat een uitgewerkte probleemanalyse ontbreekt. Wat is nu eigenlijk het probleem dat om een oplossing vraagt? Als ik de geluiden uit het notariaat en uit bijvoorbeeld *Notariaat Magazine* goed versta, dan is het grootste probleem nu de vraag naar voldoende gekwalificeerde mensen in het notariaat. Dit probleem is eigenlijk een algemeen probleem in Nederland. Uit de media valt te vernemen over enorme tekorten aan personeel in de zorg, het onderwijs en de bouwsector.

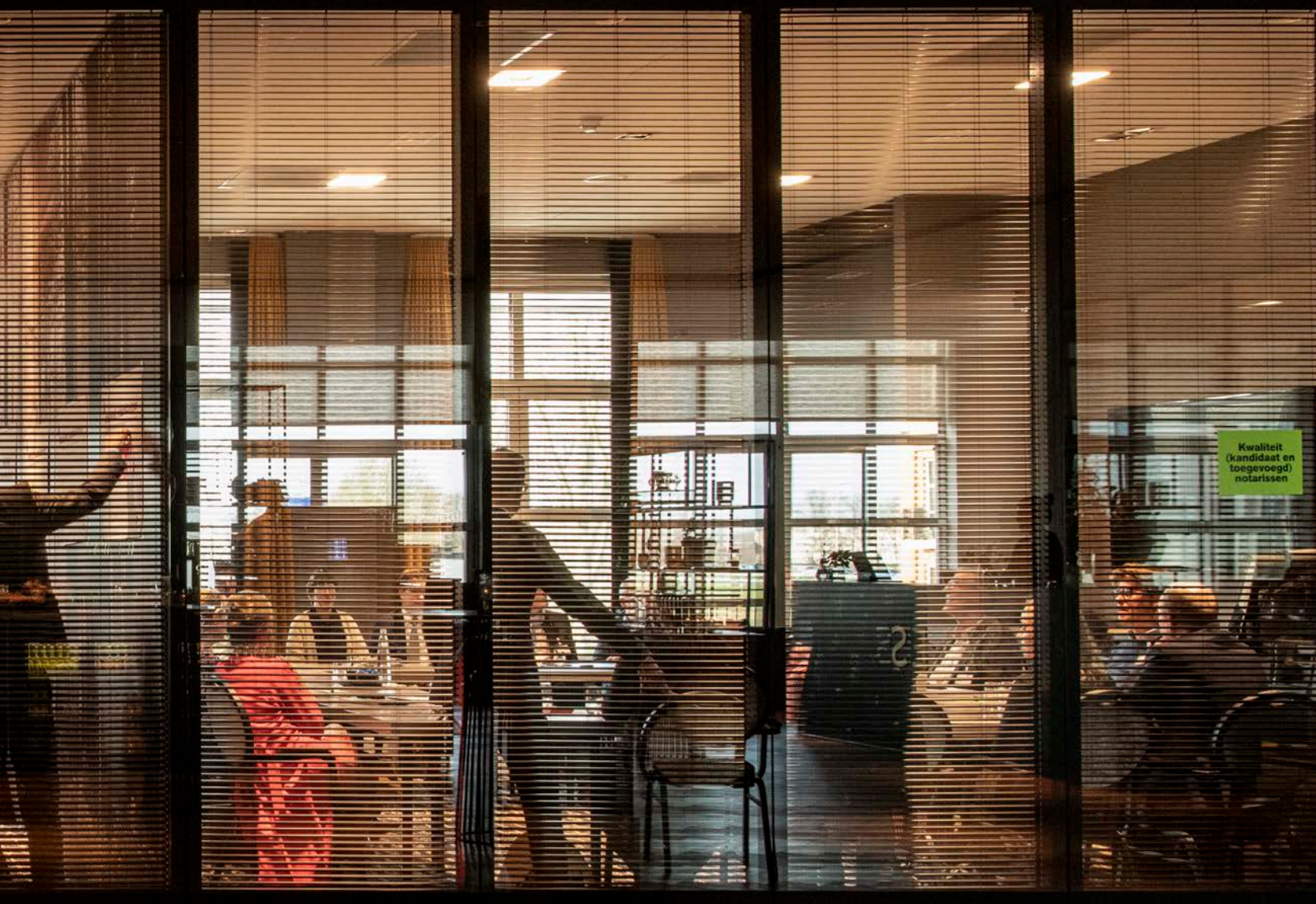
Bovendien heeft het notariaat – overigens evenals de zorg en de bouw – het probleem grotendeels aan zichzelf te wijten. In de recente crisisjaren zijn vele honderden kandidaat-notarissen en duizenden medewerkers ontslagen.

Wat nu te doen om het beroep zowel voor degenen die er al werkzaam in zijn als voor jonge notariële medewerkers en juristen meer aantrekkelijk te maken? Mijns inziens moet de (personele) structuur van notariskantoren op de schop. Ik denk dan aan het handhaven van notariële vestigingsplaatsen zoals nu voor een goede toegankelijkheid van kantoren bij het publiek. Deze kantoren worden een notaris-rechtspersoon. Kandidaat-notarissen dienen in de eerste drie jaar de beroepsopleiding te volgen en zijn dan – evenals nu – waarnemingsbevoegd. Na zes jaar is iedere kandidaat notaris – mits hij tuchtrechtelijk geen ernstige fouten heeft begaan – van rechtswege notaris. De toegevoegd notaris wordt afgeschaft. Binnen het kantoor zijn er dan twee soorten notarissen, te weten: in loondienst of notaris-

ondernemer. Dat organiseert het kantoor zelf. Slechts indien men een nieuwe vestigingsplaats/rechtspersoon wil beginnen, moet een ondernemingsplan worden opgesteld dat de economische levensvatbaarheid onderbouwt. Ten slotte: een gedegen notariële opleiding aan de universiteit en ook de beroepsopleiding moet worden behouden. De enige reden immers om aan een beroepsgroep een domeinmonopolie toe te kennen, is aantoonbare kennis en inzicht op het desbetreffende vakgebied. Het is toch ook ondenkbaar dat de overheid een domeinmonopolie aan artsen toekent zonder dat die een uitstekende opleiding zouden moeten volgen!’

Jan Biemans (Universiteit Utrecht)

‘Het is toe te juichen dat de KNB reflecteert op de toekomst van het notariaat en de Wna. De aanname is dat het notariaat blijft bestaan, maar in een andere vorm. Werkboek Stokkermans daagt uit tot nadenken over die toekomst. Van belang is wel dat problemen en kansen in kaart worden gebracht, gekozen verande-

ringen *evidence based* zijn en implicaties daarvan voor het gehele notariaat worden doordacht. Dat mist nu nog. Wat brengt de glazen bol? Digitalisering, centralisering en uniformering kunnen ontzorgen. Een notaris kan zich meer richten op atypische gevallen – als adviseur, vertrouwenspersoon, (gedwongen) “poortwachter”. Cliënten worden meer (geïnformeerd) betrokken bij (keuzes rondom) “hun” notariële akte. Een persoonlijk Digitaal Notarieel Dossier (DND) in het nationaal protocol wordt gekoppeld aan *life changing events*. Digitale notariële akten op afstand vragen om een visie op “*Know your customer*” en *Belehrung* op afstand én om onderscheid tussen soorten akten en tussen consumenten en professionele partijen. Doordenk implicaties: hoe verhoudt *Belehrung* op afstand zich tot bescherming van ouderen? Wat is het gevolg van notariële akten op afstand gecombineerd met het opheffen van de standplaats? Werkt een nationaal protocol met nationale modellen (vergelijk NVM-koopakte)?

Dan het ambt: de notariële rechtspersoon moet worden geregeld in de Wna. Rechtspersoon is opdrachtnemer en dus aansprakelijk; notaris alleen bij opzet of grove schuld (mijn oratie, serie *Ars Notariatus* 162, paragraaf 2.3). De drempel voor tuchtklachten mag hoger (WPNR 2018/7201). Rapport Stokkermans prikkelt: iedere (waarnemingsbevoegde) kandidaat-notaris wordt na zes jaar benoemd notaris, geen toegevoegd notarissen meer en werkgever/werknemer-verhoudingen vertaald in “notaris-medewerkers” en “notaris-partners” (vergelijk advocaten)? De opleiding: instroom vergroten is goed, maar daarvoor de notariële opleiding afschaffen, is het kind met het badwater weggooien. Notariële studie is zichtbaar, biedt “onderdak” (studenten, docenten, onderzoek) en fungeert als ijkpunt (universitaire kennis- en vaardigheden). Door afschaffen gaat inhoud verloren. En eenmaal afgeschaft, is terugkeer onwaarschijnlijk. Notariële studenten halen gemakkelijker (of standaard, Utrecht, Nijmegen) hun civiel effect; waarom niet ook omgekeerd

(gemakkelijker) notarieel effect voor Nederlands recht-studenten? Differentiatie: voor zij-instromers met praktijkervaring mag de lat lager. Artikel 2 Bna herzien en/of specialisatie toestaan zijn ook opties. Maar let op: de notarieel-universitaire lat minder hoog leggen, vraagt meer van notariaat en beroepsopleiding (meer *learning on the job*). Willen we dat? En welke hbo begint met notarieel recht? Ben benieuwd naar het vervolg!’

Leon Verstappen (Rijksuniversiteit Groningen) ‘Het doet wat fatalistisch aan als de vraag naar de toekomst wordt gesteld aan het op een na oudste beroep van de wereld. Twijfel over het bestaansrecht van de notaris was er ook al toen ik in het notariaat begon, dertig jaar geleden. Periodiek staat dit onderwerp dan ook op de notariële agenda, vergezeld van de vraag of er iets moet veranderen. Zo ook nu weer en dat is denk ik niet slecht. Want alleen

door bij de tijd te blijven, met ontwikkelingen mee te gaan, blijft het beroep van notaris maatschappelijk relevant. De kern van het notariaat is of het beroep van notaris in de maatschappij toegevoegde waarde heeft. De volgende vragen moeten daarvoor worden beantwoord: wat doet de notaris? Is dat nodig? Zijn er betere en/of goedkopere alternatieven? Stokkermans verdient lof voor zijn uitgebreide werk, maar ik vind dat we het moeten beoordelen als dat wat het is: de gedachten van één ervaren oud-notaris die zijn sporen aan een internationaal opererend IDS-kantoor heeft verdiend. Zijn notitie weerspiegelt dit gegeven op verschillende punten. Het is met andere woorden een Zuidas-product, waarover men de vraag mag stellen of het geschikt is voor heel Nederland. Ik denk het niet. De gedachte van Stokkermans is dat deregulering leidt tot meer concurrentie, meer diversiteit en meer hoogwaardige kwaliteit. Het probleem van zijn voorstellen is dat zij juist leiden tot meer regels. Meer vrijheid om te ondernemen, maar daarom ook meer concurrentie en dus ook meer regels. Het verleden toont aan dat meer concurrentie in het notariaat gepaard is gegaan met meer regels rondom ambtsuitoefening, controle en handhaving. En als we Stokkermans' ideeën zouden uitvoeren, komen er nog veel meer regels bij: jaarlijks (evalueren en actualiseren van het) praktijkplan, een nieuwe instantie die derdengeldboekingen van notarissen gaat goedkeuren, het opstellen van indicatoren en het invullen van een monitorenvragenlijst en, als klap op de vuurpijl: een verplichting om te klikken in geval van misstanden bij een collega. De introductie van de praktijkhouder van de notarispraktijk is interessant, maar betekent de facto de verzwakking van de positie van de

individuele notaris. Voorstellen om de macht te concentreren bij het bestuur bevallen mij niet. Wel vind ik de voorstellen tot modernisering van de notariële akte interessant, waarin de digitalisering concreet vorm krijgt. Lees wat er niet staat en luister naar wat niet wordt gezegd. Mij valt op dat over het functioneren van BFT en van het tuchtrecht geen concrete aanbevelingen worden gedaan, terwijl ik behoorlijk veel kritiek op dat functioneren in de praktijk verneem en daar toch het nodige zou zijn te winnen, ook wat deregulering betreft. Ten slotte: hoe houden we het vak interessant voor de *next generation* notarissen?

Bernard Schols (Radboud Universiteit)
 'Gaat de notaris de woelige tijden overleven? Een begin van een antwoord: splits in de toekomst het vak op in twee onderdelen. Wellicht niet letterlijk, maar als bewustwordingsproces. Houd de notariële elementen (akte en advies) niet koste wat kost geforceerd bij elkaar. Kun je anno 2018 nog volhouden dat je "(notariële) rechter" en ondernemer tegelijk kunt zijn? Sorteert al voor op de grote ontkoppeling. Week de akte als overheidsstempel en het notarieel-juridisch advies al een beetje los. Ouderwets gezegd: is mijn handeling wettelijk of buitenwettelijk? Of modern: in mijn *happy socks* of grijze (mantel)pak? De rol van overheidsdienaar en adviserend jurist begint in deze transparante tijden te knellen. De splitsing in "*private*" notarissen en "*public*" notarissen, is niet meer tegen te houden. De een dweept met en verkoopt zijn notariële kennis, de ander passeert akten en controleert juridische processen als overheidsdienaar, controleert de wilsovereenstemming en *Beleht*. Of noemt zich trendy: blockchainer.

Kortom, de een wordt een soort van notariële advocaat en de ander een soort van notariële (kanton)rechter. Oftewel bevrijd u van de notariële spagaat: commercie versus publiekrechtelijke onafhankelijkheid. Het is dan ook tijd voor een complimentje voor het huidige notariaat, want het is voor niemand gemakkelijk om publiek functionaris en hardcore ondernemer tegelijk te zijn. Er zijn weleens mensen voor minder opgesloten. Het siert het huidige Nederlandse notariaat dat het in ethische zin nog steeds lukt om ondernemer en ambtenaar ineen te zijn. Deze grote vaardigheid is zeker niet iedere beroepsgroep gegeven. Niet schermen met je publiekrechtelijke monopolie, maar met je juridische vaardigheden. Zie bijvoorbeeld artikel 4:94 BW. Cliënten laten hun testamenten redigeren door hun notaris. Een innovatieve notaris (thans nog *public* en *private* ineen) vraagt dan principieel ook: maakt u uw testament zelf of zal ik het voor u doen? "Niet omdat het moet, maar gewoon omdat het kan!" Splits (in geestelijke zin) de factuur in een vast en een vrij gedeelte. Denk ook aan het magische artikel 7:176 BW. Voor de schenking als zodanig is de notariële akte niet verplicht, maar de begeleiding door een private notaris wel heel belangrijk. Het meest populaire notariële product van de eeuw is uiteraard het levenstestament. En ook hier geldt weer: niet omdat het moet, maar gewoon omdat het kan. Of nog beter: (gedeeltelijk) omdat de bank het graag wil? Vraag u af waarom. Het antwoord is uw kracht. ■